

СЕКЦІЯ 5 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 504

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-5-23>**Прушківська Е.В.***доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Національного університету «Запорізька політехніка»***Венгерська Н.С.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Національного університету «Запорізька політехніка»***Кузьменко Ю.М.***магістр
Національного університету «Запорізька політехніка»***Prushkivska Emiliia***Doctor of Economic Sciences,
Zaporizhzhya Polytechnic National University***Venherska Natalia***Candidate of Economic Sciences,
Zaporizhzhya Polytechnic National University***Kuzmenko Yuliia***Master,
Zaporizhzhya Polytechnic National University*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УРЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ECOLOGICAL CONFLICT SETTLEMENT IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається організаційно-економічний механізм регулювання екологічних конфліктів в умовах глобалізації. Проаналізовано роль природних ресурсів як причини виникнення конфліктів. Оцінено вплив невідновлюваних природних ресурсів та навантаження на навколишнє середовище. Наведено класифікацію екологічних конфліктів. Установлено, що основними джерелами конфлікту є питання контролю ресурсів і право на здорове навколишнє середовище. Екологічний складник розглядається як обов'язковий елемент запобігання конфліктам із метою розвитку циркулярної економіки. Наведено приклади колізій, в яких ключову роль відіграють природні ресурси, та доведено, що раннє вирішення суперечок та конфліктів, пов'язаних із природним навантаженням, є фундаментальним для створення стійкого миру. Запропоновано основні варіанти уникнення екологічного конфлікту.

Ключові слова: циркулярна економіка, міжнародна економіка, глобалізація, організаційно-економічний механізм, природні ресурси, дефіцитні ресурси, конкуренція, конфлікт, безпека, навколишнє середовище.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается организационно-экономический механизм регулирования экологических конфликтов в условиях глобализации. Проанализирована роль природных ресур-

сов как причины возникновения конфликтов. Оценено влияние невозобновляемых природных ресурсов и нагрузки на окружающую среду. Приведена классификация экологических конфликтов. Установлено, что основными источниками конфликта являются вопрос контроля ресурсов и право на здоровую окружающую среду. Экологическая составляющая рассматривается как обязательный элемент предотвращения конфликтов с целью развития циркулярной экономики. Приведены примеры коллизий, в которых ключевую роль играют природные ресурсы, и доказано, что раннее разрешение споров и конфликтов, связанных с естественной нагрузкой, является фундаментальным для создания устойчивого мира. Предложены основные варианты предотвращения экологического конфликта.

Ключевые слова: циркулярная экономика, международная экономика, глобализация, организационно-экономический механизм, природные ресурсы, дефицитные ресурсы, конкуренция, конфликт, безопасность, окружающая среда.

ANNOTATION

Natural resources such as land, water, timber, minerals, metals and oil are vital sources of livelihoods, income and influence on countries and societies around the world. Natural resources, both renewable and non-renewable, and ecosystem services are part of the real wealth of countries - they are natural capital from which other forms of capital are generated. Based on this fundamental

importance, they need to be managed in a sustainable manner, protecting the reserves of renewable resources, using only their annual growth, or movement, so that the used part remains constant or grows in the long term. However, when natural resources are mismanaged or distributed at an unjust level, they can contribute to tensions that can escalate into violent conflict or exacerbate pre-existing conflict dynamics. A limited amount of resources is one of the key factors, but not the initial factors that contributed to the outbreak of armed conflicts in territories of several countries and regions. The struggle for natural resources has a long history: it has long been the cause of conflicts around the world. Changes in the environment raise questions about the availability and control of most resources. The problems of nature management are relevant at the present time, since the demand for natural resources in the world is growing rapidly, which is explained by an increase in the population, and can lead to an increase in the actions of states to ensure control over key resources, leading to a geopolitical struggle of states. The growing links between security and resources are becoming increasingly clear. There are a number of reasons for this connection. First, there is a shortage of resources, as well as the strengthening of the economies of developing countries and climate change. It is these problems that have become the object of research carried out by the author within the framework of this article. As a result of a brief analysis of the situation with resources in the world, it is concluded that in the near future, humanity will face devastating wars for fresh water, energy resources, fertile lands and territories with a comfortable climate.

Key words: economy, organizational and economic mechanism, natural resources, scarce resources, competition, conflict, security, environment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У процесі здійснення господарської діяльності міжнародними гравцями різного масштабу впливу часто виникають колізії між ними через невідповідність очікуваних та поставлених цілей. У цьому ланцюжку протиріч ключовою є група суперечностей, які виникають між різними групами громадських суб'єктів із приводу ставлення до компонентів природного середовища. Ця група суперечностей отримала назву екологічних конфліктів (ЕК). На сучасному етапі швидкість розвитку науково-технологічних галузей, віртуальної та цифрової економіки зростає і потребує значних витрат усіх видів ресурсів, як природних, паливно-енергетичних, так і трудових, матеріальних та інтелектуальних. Конфлікти за участю природних ресурсів, як відновлювальних, так і не відновлювальних, завжди набувають великого розголосу, тому постає питання про ефективний контроль над ними. Вирішення суперечок та конфліктів із приводу природних ресурсів є фундаментальним для сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питання ролі, виникнення, запобігання та врегулювання конфліктів на ґрунті природних ресурсів завжди було й є предметом науково-практичних досліджень закордонних фахівців. Зокрема, слід відзначити праці таких відомих економістів, як М. Портер, Ф. Фукуяма [1, с. 592; 2, с. 220], С. Муршед та М. Таджудин [3], К. Кіндлебергер, П. Луял, У. Моррисон. Вищезгадані науковці у своїх публікаціях приділяють увагу

економіко-соціальним протиріччям у межах функціонування глобальних ринків, типології конфліктів, що виникають у навколишньому середовищі в результаті використання природних ресурсів, визначенню зв'язку між навколишнім середовищем і конфліктами. Проблеми конфліктів природокористування відображено в програмах ООН та ЮНЕП. Серед основних розробників цих програм слід зазначити Д. Дженсена, С. Халле, Т. Хагманна, Д. Ланца і М. Зумбулева. Варто також відзначити праці української школи економічної конфліктології, серед авторів яких – В. Горбулін, Я. Жаліло, І. Бураковський, В. Мовчан.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у комплексному аналізі ролі природних ресурсів у виникненні екологічних конфліктів задля розроблення організаційно-економічного інструментарію їх урегулювання в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах глобалізації людство досягло рекордної чисельності, а споживання продовжує зростати, розрив між нашими потребами в природних ресурсах та здатністю планети до їх відновлення збільшується. На тлі таких тенденцій виникають екологічні та економічні конфлікти між країнами, групами країн, регіонами та компаніями.

Термін «конфлікт» запозичене в українську мову з німецької та походить від латинського іменника *conflictus* і має значення «зіткнення, боротьба». Закцентуємо увагу спочатку на економічному конфлікті. Економічний конфлікт залежно від його причини, предмета, поведінки конфліктуючих сторін та інших чинників можна охарактеризувати потенціалом урегулювання, тобто його здатністю бути вирішеним (незалежно від прийнятності результатів сторонами конфлікту) в перспективі. Соціо-еколого-економічний аналіз сутності економічного конфлікту дає змогу виділити такі його фактори, які можна узагальнити функціональним шляхом [4, с. 208]:

$$MEK = f(K_p; Y_p; T_B (T_{BCH}); I_3; K_{EA} K_{OH}),$$

де MEK – міжнародний економічний конфлікт;

$K_p; Y_p$ – кількість і якість природного ресурсу відповідно;

T_B – темп відновлення природного ресурсу (для поновлюваного ресурсу);

T_{BCH} – темп виснаження природного ресурсу (для невідновлюваного ресурсу);

I_3 – інтенсивність залучення природного ресурсу у сфері виробництва і споживання;

$K_{EA} K_{OH}$ – кількість економічних суб'єктів, конкуруючих за ресурс.

Для більш глибокого розуміння сутності економічного конфлікту, на нашу думку, доцільно додати рівень розвитку країни походження природного ресурсу. Такий критерій може наблизити до першопричини конфлікту.

Щодо поняття «екологічний конфлікт», то слід зазначити, що серед учених єдиної думки немає. У публікаціях, присвячених екологічним конфліктам, дослідники дають різні визначення. Зокрема, як зазначає В. Сабадаш, екологічні конфлікти – це протистояння на рівні держави або між країнами, яке виникає внаслідок несумісного або ворожого інтересу необмеженої кількості сторін та їх конфліктів за право власності, використання (розподілу) природних ресурсів або їх контролю, що, вірогідно, супутні можливим застосуванням насильницьких методів для досягнення мети [7]. На думку А. Демчука, екологічним конфліктом є конфлікти, які зумовлені існуючою політикою використання природних ресурсів, що спонукає до порушення природного циклу відновлення природних екосистем [10]. На відміну від двох вищезгаданих науковців М. Акуліч розглядає цей вид конфлікту в його взаємозв'язку зі згодою, акцентуючи, що «згода та конфлікт є основними станами суспільства, основними способами його існування» [11]. Статичний стан суспільства характеризується рівноважним співвідношенням згоди та конфлікту, динамічне – дисбалансом, невірноваженістю соціальних відносин та взаємодій, пріоритетним розвитком згоди або конфлікту.

Через зміну характеру збройних конфліктів та в результаті різноманітних довгострокових глобальних тенденцій роль землі й природних ресурсів у конфлікті повертає все більшу увагу міжнародного співтовариства

Природні ресурси, такі як земля, вода, деревина, корисні копалини, метали та нафта, є життєво важливими джерелами засобів для існування, доходів та впливу на країни й громади усього світу. Слід підкреслити: якщо природними ресурсами нерационально розпоряджаються або розподіляють їх на несправедливому рівні, то вони можуть сприяти напруженню, яке може перерости у конфлікт або посилити вже існуючу динаміку конфлікту. Більше того, приріст населення та деградація навколишнього середовища посилюють конкуренцію і без того дефіцитних ресурсів, таких як земля та вода, а

кліматичні зміни загрожують підкріпити таку конкуренцію. Багато експертів та урядів очікують, що природні ресурси стануть ключовими рушіями у зростаючій кількості суперечок, що може мати суттєві наслідки для міжнародного, регіонального й національного миру та безпеки.

Узагальнюючи погляди вчених, зазначимо, що виокремлюють три групи екологічних конфліктів: територіальні, природно-ресурсні та суто екологічні (табл. 1). У період інтенсифікації глобалізаційних процесів за протиборчими сторонами конфліктів переважно стоять нерегіональні гравці або глобальні корпорації, тому дану проблему варто розглядати на рівні конкретних країн та регіонів. Наприклад, багатий нафтовими і газовими запасами регіон Близького Сходу і Північної Африки завжди був зоною конкуренції великих держав. Енергетичний фактор значною мірою сприяв початку епохи потрясінь, названої «Арабською весною». Нинішня кризова ситуація у Сирії та Лівії є яскравою демонстрацією посилення зв'язку між безпекою та глобальною конкуренцією за ресурси.

Так звана міжнародна коаліція діє на Сирійській землі без відомства національного уряду або санкцій безпеки ООН, яка окупувала територію на схід від Євфрату з розташованими на них нафтогазовими місцезнаходженнями і налагодила тіньовий видобуток вуглеводів. Такі дії порушують суверенітет або територіальну цілісність країни, зокрема Сирії. У 2011 р. Лівія після агресивних дій проти неї стала плацдармом боротьби зовнішніх гравців за її багаті природні ресурси і досі знаходиться в стані розмежованості.

У світовому господарстві існує ще безліч випадків, коли ресурси стають частиною конфлікту, наприклад дестабілізація Іраку внаслідок іноземного вторгнення в 2003 р. та війна в Ємені, при цьому в обох країнах доступ до природних багатств у певний період отримали терористичні сили, які використовували в першу чергу вуглецеві ресурси для підживлення своєї руйнівної діяльності. Однією з причин безпервної турбулентності на сході Демократичної

Таблиця 1

Групи та приклади екологічних конфліктів

Група конфліктів	Країна	Період	Джерело конфлікту
Природно-ресурсні	Афганістан	1978–2001 рр.	Коштовне каміння, опіум, деревина
	Ліберія	1989–2003 рр.	Алмази, деревина, залізо, пальмова олія, какао, кава, золото і гума
	Сомалі	1991 р. – дотепер	Риба і вугілля
	Судан	1983–2005 рр.	Нафта
Територіальні	Сирія та Ірак	2010 р. – дотепер	Боротьба за територію
	Ізраїль та Палестина	поч. XX ст. – дотепер	Боротьба за територію
	Аргентина та Англія	квітень-червень 1982 р.	Конфлікт через вигідне військово-стратегічне положення
Екологічні	Швеція	2010 р.	Кислотний дощ
	Англія	дотепер	Забруднення атмосфери
	Україна	квітень 1986 р.	Аварія на ЧАЕС

Джерело: розроблено авторами

Республіки Конго є нелегальна експлуатація та вивезення природних ресурсів в інтересах великих ТНК, що використовується незаконними збройними формуваннями для фінансування своєї діяльності. Багатьма державами експлуатуються надра Африканського континенту. Зокрема, ще зовсім недавно США задовольняли власні потреби в кобальті на 72%, марганцю – на 51% за рахунок ресурсів Африки [13].

Емпіричні дослідження свідчать, що, як правило, ключову роль в інцидентах за землю та територію відіграє географічне положення країни у військово-стратегічному або ж фінансовому відношенні, а саме потенційним джерелом міждержавних конфліктів можуть бути проблеми панування над природними ресурсами в контексті розмежування морських і сухопутних кордонів. Прикладом є ситуація в Південному Судані щодо природних ресурсів, на яких прагнуть збагатитися як внутрішні, так і зовнішні гравці.

Земельні питання легко піддаються конфлікту, бо земля є важливим економічним ресурсом та джерелом існування; вона також тісно пов'язана з ідентичністю громади, історією та культурою. Громади можуть мобілізуватися навколо земельних проблем, і в результаті цього сама земля стає центральним об'єктом конфлікту.

Окрім суперечок, пов'язаних із поділом та володінням земельних ресурсів та корисних копалин, є низка питань, які також украй важливі. Це питання, які торкаються проникнення через кордон забрудненої атмосфери. Катастрофічним прикладом є екологічними негативними наслідками не тільки для України, а й для всього світу є аварія на Чорнобильській АЕС. Радіоактивні хмари за досить короткий час перетнули тисячі кілометрів від місця аварії. У Північній Швеції після катастрофи спостерігалось багаторазове (у 10–15 разів) підвищення радіоактивності. Окрім того, подібні конфлікти трапляються в Європі та Північній Америці. Винуватцями забруднення атмосфери країн Європи є Англія і Німеччина. Кислотні дощі є однією з причин конфронтації між державами в Європі. У Швеції ознаки сильного підкислення виявлені в 25 тис озер, у результаті чого була отруєна риба.

Проблема продовольчого забезпечення на сучасному етапі глобалізації має драматичний, навіть трагічний характер у країнах, що розвиваються, і це сприяло початку повстань на Близькому Сході та в Північній Африці, а в подальшому стало причиною нестабільності на світових ринках.

Дефіцит води – ще одна, якщо не найголовніша, проблема. Прогнозисти вважають, що «нестача доступу до стабільних поставок води досягає критичних пропорцій, і проблема погіршиться через швидку урбанізацію в усьому світі і приріст приблизно 1,2 мільярда осіб світового населення у світі в наступні 20 років». Нині близько 600 мільйонів осіб у 21 країні страждають через недостатнє водопостачан-

ня, а до 2025 р. приблизно 1,4 мільярда осіб у 36 країнах віч-на-віч зіткнуться із цією небезпекою [14].

Спостерігаючи безліч прикладів, як природні ресурси стають об'єктом конкуренції, у тому числі який отримує характер збройного протистояння як усередині держави, так і між ними, слід підкреслити, що такі процеси присутні в країнах із низьким рівнем державного контролю над національними надрами. У результаті збройний конфлікт, внутрішній або міжнародний, може загострити проблеми, пов'язані із законною експлуатацією. Варто акцентувати увагу на тому, що згадані зіткнення викликають не природні ресурси, а агресивні дії тих чи інших сил.

Екологічні проблеми майже ніколи не є єдиною причиною конфлікту, а земельні конфлікти зазвичай стають жорстокими, коли їх пов'язують із ширшими процесами політичної ізоляції, соціальної дискримінації, економічної маргіналізації та уявленням про те, що мирні дії більше не є життєздатною стратегією змін.

Вирішення суперечок та конфліктів, пов'язаних із природним навантаженням, є фундаментальним для створення стійкого миру. Міжнародна допомога повинна надавати пріоритет ранньому та стійкому залученню до земельних питань як частину широкої стратегії запобігання конфліктам. Така упереджена увага може зменшити людські, економічні, соціальні та екологічні витрати на конфлікт. Нині ми можемо спостерігати, що традиційна лінійна економіка не здатна ефективно вирішувати невпинно виникаючі проблеми з ресурсами, у тому числі протистояти поглибленню екологічних криз і колізій.

Одним із важливих елементів системи запобігання та вирішення ресурсних конфліктів повинен стати механізм колективного захисту глобальних суспільних екологічних благ. Для них важливі необмеженість та неконкурентність для всього людства, всіх країн світу і поколінь, бо атмосферне повітря, кліматична система, озоновий шар та багато інших суміжних благ спільні для всіх, і жодна країна світу не може бути виключена з користування глобальними екологічними благами. Споживання цих благ однією державою не може знизити їх споживання іншими, тому тільки спільними зусиллями світового співтовариства може бути вирішена проблема охорони глобальної екосистеми, всієї біосфери планети.

Для вирішення питань соціо-еколого-економічного характеру повинно бути чітке поняття елементів для узгодження інтересів в економічному конфлікті. Організаційно-економічні процедури урегулювання еколого-економічних інтересів в економічному конфлікті:

1. «Умови»: повинні містити процедури розроблення стратегій урегулювання економічного конфлікту з визначенням ключових завдань, а також залучення відповідного правового інструментарію, наприклад нормативно-правових

актів національного та міжнародного характеру, міждержавних (транскордонних) угод.

2. «Структури»: діяльність структур, залучених до процедури врегулювання економічного конфлікту, повинні бути спрямовані на виконання прийнятих сторонами організаційно економічних рішень.

3. «Інструментарій»: система забезпечення інструментів включає дві підсистеми:

– безпосередньо інструменти врегулювання економічного конфлікту: економічного, екологічного, соціального, техніко-технологічного, правового, політичного характеру;

– інструменти управління процедурами врегулювання економічного конфлікту організаційного характеру.

– «моніторинг»: система інструментів і заходів щодо забезпечення виконання сторонами конфлікту досягнутих угод.

На основі рекомендацій програми ЮНЕПУ [15] також узагальнімо основні положення запобігання та розвитку природно-ресурсних конфліктів і ефективного управління ними в межах концепції сталого розвитку на міжнародному та національному рівнях:

– заздалегідь розвивати міжнародний потенціал країн, уразливих до появи конфліктів, пов'язаних із природними ресурсами, та розглядати управління природними ресурсами й охороною навколишнього середовища як інвестиції в запобігання виникненню конфліктів;

– підвищити заходи нагляду та охорони природних ресурсів у період конфронтації. Тобто міжнародне співтовариство має збільшити нагляд за вразливими до конфлікту ресурсами в межах

міжнародної торгівлі, щоб зменшити потенційну здатність зацікавлених сторін у фінансуванні затягування конфлікту. Можливо навіть повне зупинення торгівлі «конфліктними» ресурсами. Важливе включення в дію необхідних супутніх правових документів для захисту природних ресурсів та охорони навколишнього середовища від ворожих дій конфліктуючих сторін;

– використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища в межах процесів переходу до циркулярної економіки, підтримання миру та протидії конфліктам. При цьому міжнародне втручання щодо підтримання миру та подальшого сталого розвитку певної країни має відповідати національній меті й зусиллям із поліпшення в ній процесів природокористування та екологічного управління;

– включення природних ресурсів та екологічних питань у комплексні стратегії сталого розвитку на основі попередніх знань, які саме природні ресурси та пов'язана з ними екологія існують у потерпілій від конфлікту країні або яку роль вони можуть зіграти в розгортанні потенційного природно-ресурсного конфлікту;

– раціональне та бережливе використання природних ресурсів для майбутнього економічного відновлення. Необхідно сприяти процесам видобутку ощадливими способами, які не підвищують ризик продовження конфлікту та є стійкими в довгостроковій перспективі;

– накопичення потенціалу для поширення співробітництва в природоохоронній сфері: кожна держава потребує ефективного використання та водночас захисту важливих природних ресурсів, таких як ліси, води, родючі землі тощо.

Таблиця 2

Механізми урегулювання екологічного конфлікту

Тип (вид)	Характеристика інструментарію
Ігнорування	Небажання або неможливість визнавати існування конфлікту. У довгостроковій перспективі не виключається трансформація конфлікту в латентний і за його подальшого ігнорування – у нерозв'язний.
Визнання факту	Проведення досліджень екологічної проблеми, а саме збір первинної і вторинної інформації ступеня впливу на сторони конфлікту.
Урегулювання за допомогою спільних зусиль	Залучені сторони конфлікту самостійно приймають узгоджене рішення, яке задовольняє зацікавлені сторони.
Урегулювання на основі оцінок та експертів	Найчастіше така процедура врегулювання використовується місцевими органами влади, інституційними структурами, уповноваженими організаціями, оскільки вони володіють необхідними знаннями, досвідом, універсальними процедурами, технічним і організаційним потенціалом.
Вирішення через судову владу	Залучення третьої сторони для винесення судового рішення, заснованого на законодавчих нормах (національних або міжнародних) і дотриманні юридичних процедур (кримінальне, адміністративне судочинство, конституційний, третейський, арбітражний суди).
Урегулювання через вербування громадських, неурядових, політичних структур	Управління через процедури впливу: лобювання інтересів; вимоги зміни нормативно-законодавчої бази і регуляторних актів; соціальне ініціювання громадських і політичних акцій, обговорень, референдумів, дебатів, слухань, комісій, пр.
Урегулювання ринковими інструментами	Використання процедур регулювання ціни на конфліктні ресурси; трансформація ресурсних режимів із метою врегулювання конфлікту; використання прав на природні ресурси (мінеральні ресурси, ліс, вода, земля, ін.); ринкові інструменти зміни соціально-економічних систем (ціноутворення, конкуренція, кон'юнктура, податки, пільги, преференції, обмеження, заборони).

Джерело: складено за [12]

Зауважимо, що у цих аспектах і полягає спільність міжнародних і міжрегіональних інтересів оптимального управління природно-ресурсними конфліктами: ефективною платформою та стимулом для поліпшення діалогу й зміцнення довіри між державами, націями та регіонами є розширення співпраці в інтересах усіх учасників і зацікавлених сторін.

Урегулювання економічних конфліктів забезпечується залученням та практичним використанням різних стратегій, методів та інструментів відобразимо в табл. 2. Зазначимо, що вибір залежить від типу складності, причин, предмету, форми, місця, динаміки та особливостей, притаманних сторонам економічного конфлікту.

Конфлікти завжди існують до певної міри в кожній країні, громаді, але ними можна керувати й урегулювати.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами дослідження можемо зробити висновок, що у сучасній економіці міжнародний економічний конфлікт має велике системне значення, формуючи і здійснюючи вплив на конкурентоспроможність як окремих економічних суб'єктів, так і країн у цілому. Конфліктні ситуації є серйозною проблемою для управління ресурсами і стійкістю території. Злиття конфліктів у більш широкі і руйнівні соціальні конфлікти може закінчитися згоранням виробничих систем і призводить до хронічної незахищеності. Конфлікти ресурсів можуть бути вирішені шляхом розроблення й упровадження ефективних підходів, методів та інструментів для їх управління і дозволу. Але скільки б не приймалося різного роду конвенцій, пов'язаних з охороною навколишнього середовища та використанням природних ресурсів, цього недостатньо. Сам конфлікт має свою динаміку і проходить кілька фаз. Звичайно, чим раніше ми намагаємося вирішити конфлікт, тим більше шансів на домовленість. Суттєвим є бажання всіх зацікавлених сторін йти на певні втрати і компроміси задля встановлення ефективних правил міжнародного співжиття на майбутнє.

Реалії глобальних процесів такі, що суспільство змушене жити в умовах існуючих економічних конфліктів, бути готовим до їх виникнення та запобігання, чітко усвідомлювати необхідність їх подолання та розуміти, як ефективно їх розв'язувати. Завжди слід пам'ятати, що до природи треба ставитися помірковано, бережно. Для цього необхідне впровадження екологічно чистих, мало- і безвідходних технологій, будівництво очисних споруд, раціональне розміщення виробництва і використання природних ресурсів. Україн важливий перегляд розуміння і сприйняття права власності для ефективної зміни поточного становища, що потребує подальшого наукового дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. 2004. С. 592.
2. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке. Москва : Хранитель, 2006. С. 220.
3. Murshed S.M., Tadjoeeddin M.Z. Revisiting the Greed and Grievance Explanations for Violent Internal Conflict. *Journal of International Development*. 2009. Vol. 21. № 1. P. 87–111.
4. Андрейцев В.И. Экологичне право. Курс лекцій : навчальний посібник. Київ : Вентурі, 1996. С. 208.
5. Richard K. Betts. Conflict or Cooperation? *Foreign Affairs*, volume 89, number 6, November/December. 2010.
6. Hagmann T. Confronting the Concept of Environmentally Induced Conflict. *Peace, Conflict and Development*. 2005. Issue 6. P. 1–22.
7. Сабадаш В.В. Теоретико-методологические аспекты исследования экологического конфликта в современной системе природопользования. *Экономика природопользования*. 2009. № 6. С. 19.
8. Mason S.A., Spillmann K.R. Environmental Conflicts and regional Conflict Management. *Welfare Economics and sustainable Development*. 2007. Vol. 11. P. 9–30.
9. Wayne M.M. Trade Conflicts between the U.S. and China Paper. Congressional Research Service, 2018. 86 p.
10. Демчук А.Л. Экологические конфликты: природа, виды, способы урегулирования. *Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки*. 2007. № 2. С. 65.
11. Акулич М.М. Социология согласия. Тюмень : Тюм ГУ, 2002. С. 7.
12. Сабадаш В.В. Конфліктогенність водних ресурсів як загроза виникнення екологічних конфліктів. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 2. С. 24–31.
13. Недооцінена. Як Африка може врятувати майбутнє України. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52988666>.
14. Клар М. Глобальные тенденции 2025: мир в борьбе за ресурсы. URL: <http://www.ruska-pravda.com/index.php/20081209882/stat-i/monitoring-smi/2008-12-09-05-50-22.html>.
15. From conflict to peacebuilding: the role of natural resources and the environment / United Nations Environment Programme, 2009. Nairobi : UNEP. 44 p. URL : <http://www.unep.org>.

REFERENCES:

1. Fukuyama F. (2004) Konecz istorii i poslednij chelovek [End of story and last person]. *Natsionalna bezpeka i oborona*, p. 592.
2. Fukuyama F. (2006) Sil'noe gosudarstvo. [Strong state]. *Upravlenie i mirovoj poryadok v XXI veke*. P. 220.
3. Murshed S.M., Tadjoeeddin M.Z. (2009) Revisiting the Greed and Grievance Explanations for Violent Internal Conflict. *Journal of International Development*, vol. 21, no. 1. pp. 87–111.
4. Andrejczew V.I. (1996) Ekologichne pravo [Environmental law]. *Kurs lekczij : navch. posibnik dlya yurid. fak. vuziv P.208*.
5. Richard K. Betts. (2010) Conflict or Cooperation. *Foreign Affairs*, vol. 89, no. 6.
6. Hagmann T. (2005) Confronting the Concept of Environmentally Induced Conflict. *Peace, Conflict and Development*. Issue 6, pp. 1–22.
7. Sabadash V. (2009) Teoretiko-metodologicheskie aspekty issledovaniya ekologicheskogo konfliktka v sovremennoj sisteme prirodopolzovaniya [Theoretical and methodological aspects of the study of ecological conflict in the modern system of nature management]. *Ekonomika prirodopolzovaniya*. P. 19.

8. Mason S.A., Spillmann K.R. (2007) Environmental Conflicts and regional Conflict Management. *Welfare Economics and sustainable Development*, vol. 11, pp. 9–30.
9. Wayne M.M. (2018) Trade Conflicts between the U.S. and China Paper. Congressional Research Service, 86 p.
10. Demchuk A.L. (2007) Ekologicheskie konflikty: priroda, vidy, sposoby uregulirovaniya. *Vestnik Moskovskogo un-ta. Ser. 12. Polit. nauki: Izd-vo Mosk. un-ta.* P. 65.
11. Akulich M.M. (2002) Socziologiya soglasiya [Sociology of consent]. P. 7.
12. Sabadash V. (2008) Konfliktogennist vodnikh resursiv yak za-groza viniknennya ekologichnikh konfliktiv [Conflictogenicity of water resources as a threat of environmental conflicts]. *Mekhanizm regulyuvannya ekonomiki*, no. 2, pp. 24–31.
13. Nedooczinena. Yak Afrika mozhe vryatuvati majbutnye Ukrayini. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52988666> Klar
14. Klar M. (2018) Globalnye tendenczii 2025 [Global trends 2025] Mir v borbe za resursy. Available at: <http://www.ruska-pravda.com/index.php/20081209882/stat-i/monitoring-smi/2008-12-09-05-50-22.html>
15. From conflict to peacebuilding: the role of natural resources and the environment (2009). United Nations Environment Programme. Nairobi: UNEP. P. 44. Available at: <http://www.unep.org>.